

Lønstatistik.

Af

Even Marstrand.

Til den Industritælling, der som den tredje i Rækken afholdes i Aar, er der, ligesom ved de to tidligere Tællinger i 1897 og 1906, bl. a. ogsaa knyttet en Undersøgelse om Arbejdslønnen. Danmark indtager sikkert med Hensyn til Lønstatistikken en ret fremragende Plads, selv om der er Lande, f. Eks. Nordamerikas Forenede Stater, England og blandt de mindre Lande Belgien, hvor der er udfoldet nok saa store Bestræbelser for at belyse Arbejdslønnen i saa stort Omfang som muligt. I det hele er der i den sidste Menneskealder baade af offentlige Korporationer, Arbejdsgivernes og Arbejdernes Foreninger og private Videnskabsmænd foretaget en Mængde Enqueter og Tællinger for at faa Arbejdslønnen oplyst. Men skønt Arbejderne paa dette Omraade bliver hyppigere og hyppigere, jo mere man nærmer sig det Aar, hvori vi nu lever, gad jeg vidst, om man ikke endnu maa underskrive, hvad Ashley udtalte i 1904 i sin Bog om de tyske Arbejders Fremskridt, at Statistikken vedrørende Arbejdernes Lønninger endnu er i sin Barn-dom. Materialets Grundlag og Bearbejdelse ved de

forskellige Undersøgelser afviger saa meget, at Sammenligning fra Fag til Fag, fra Sted til Sted, for ikke at tale om fra Land til Land, er yderst vanskelig. Det er Meningen med de følgende Linier at kaste Lys over nogle af de Spørgsmaal vedrørende Lønstatistikken, der har givet Anledning til Strid saa vel som til de store Uoverensstemmelser i de praktiske Resultater af den hidtidige officielle og ikke-officielle Virksomhed paa dette Omraade.

Spørgsmaalet om Arbejdslønnen kan aabenbart betragtes dels som et Produktionsproblem, dels som et Fordelingsproblem. For Arbejdsgiveren er Lønnen en Del af hans Produktionsomkostninger paa samme Maade som Udgifter til Raastoffer, Materiel, Bygninger o. s. v. Forretningsmæssigt set kan det i første Række være Arbejdsgiveren ligegyldigt, om den Løn, han udbetaler, tilfalder en større Mængde Arbejdere med et lille Beløb til hver eller et lille Antal med et forholdsvis større Beløb til hver. Noget andet er, at det i det lange Løb naturligvis ikke vil betale sig for en Arbejdsgiver at udrede saa lave Lønninger, at Arbejdernes Arbejdskraft lider derved.

Den Statistik, der skal belyse Arbejdslønnen som Produktionsomkostning, er forholdsvis let at skaffe tilveje, om ellers Arbejdsgiveren fører nøjagtigt Regnskab med sine Udgifter paa de forskellige Konti. Det er heller ikke i og for sig uden Interesse at vide, at i ét Fag udgør Arbejdslønnen en stor Procent af Omkostningerne, i et andet kun en mindre. Men denne Interesse vilde dog paa ingen Maade have været tilstrækkelig til at sætte det store Apparat i Bevægelse, som

faktisk er sat i Gang for at indhente Oplysninger om Lønforholdene.

Nej, Grunden til de statistiske Bureaus saa vel som privates Virksomhed paa dette Omraade er afgjort Ønsket om at bestemme Arbejdslønnens Plads ved Fordelingen, eller med andre Ord dens Betydning som Indkomst for Arbejderen. Arbejdslønnen er den arbejdende Klasses vigtigste, i mange Tilfælde eneste Indkomst; og ikke blot for Arbejderen selv, men ogsaa for andre, deriblandt Statsmagtens Repræsentanter, har det stor Betydning at skaffe sig Underretning om denne store Klasses Indkomstforhold. Det kan jo blot nævnes, hvorledes den sociale Forsikring gerne sigter paa Mennesker med bestemte Lønforhold eller tager Hensyn til forskellige Løntrin. Saa godt som hele den Lønstatistik, der er fremkommet, tager Stilling til Spørgsmaalet om Arbejdslønnen fra dette sociale Synspunkt.

Man maa dog gøre sig klart, netop naar man betragter Arbejdslønnen som Arbejderens Indkomst, at de to Ting ingenlunde dækker hinanden. Der kan findes mange andre Indkomster for Arbejderen end Arbejdslønnen, selv om denne altid vil være den vigtigste. Selv inden for Arbejderklassen vil der jo findes adskillige (i al Fald i Lande som Frankrig, hvor Spar-sommeligheden er større end herhjemme), der har opsparret sig nogen Formue, som er anbragt i Papirer eller i Sparekassen, og som kan afkaste en Formueindtægt. Og selv om Arbejderne ikke personlig sparer op, sikrer de sig dog gennem Fagforeningerne, Sygekasser o. s. v. Indkomster paa Tider, hvor Arbejdslønnen svigter. Helt ualmindeligt er det heller ikke,

f. Eks. i et Land som Belgien, at Arbejderen ved at besidde et lille Hus med Have skaffer sig en ekstra Indtægt. I næsten alle store Byer — ogsaa her i København — findes der talrige Arbejderfamilier, som har en særlig Indtægt ved at have Logerende eller Kostgængere. Og saaledes kunde der maaske nævnes flere Indkomstkilder foruden Arbejdslønnen.

Heller ikke maa man, hvis man vil se paa hele Arbejderfamiliens Indkomst, glemme, at foruden Familiefaderen ogsaa andre af Familiens Medlemmer kan tjene noget, undertiden vel endog en ret betydelig Del af den samlede Familieindtægt. Det kan naturligvis ved en Undersøgelse være Formaalet at skaffe sig Besked netop om Arbejderens eller hele Arbejderfamiliens samlede Indkomst. Men man er da ude over den egentlige Lønstatistik.

Til Oplysning om Lønstatistikens Begreb og om de Spørgsmaal, der maa klares, forinden man skrider til Indsamling af Materialet ved Enqueter eller Tællinger paa dette Omraade, kan det være hensigtsmæssigt at gengive Hovedpunkterne i den Forhandling herom, som er blevet ført, navnlig i Tyskland i 90'erne. Hvad der siden er blevet skrevet om disse Forhold, er i det væsentlige en Tilbagevenden til de samme Problemer, som allerede dengang var fremsatte og drøftede. Vi vil kunne samle Fremstillingen i 5 Hovedpunkter.

Det første Stridspunkt angaar Lønstatistikens Begreb og kan maaske formuleres saaledes: Omfatter Lønstatistikken en Beskrivelse af Arbejdernes hele Stilling, eller bør den indskrænkes til kun at omfatte selve Lønforholdene?

Victor Böhmert, der foruden sit egentlige Speciale: Arbejdernes Andel i Udbyttet (Gewinnbeteiligung) ogsaa baade teoretisk og praktisk har syslet med Lønstatistik, anviser denne et meget stort Omfang. Saaledes har han i 2den Udgave af »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« sat som Lønstatistikens Formaal »at give en Skildring af en bestemt Arbejderklasses hele sociale Stilling og et Overblik over dens Eksistensberettigelse paa et bestemt Sted«¹⁾. Paa lignende Maade stiller han i en Artikel 1891 de Fordringer til en nøjagtig Lønstatistik, at den skal fremskaffe det Kendsgerningsmateriale, hvoraf man kan erkende: 1) Højden af Arbejdernes virkelige Løn i de forskellige Egne og i de forskellige Tidsperioder. 2) Aarsagerne til Lønforskellene og 3) Lønningernes og Lønarternes Indflydelse paa Arbejdernes Stilling og paa et Folks hele Velfærd.²⁾

I Modsætning hertil har andre trukket Grænserne meget snævert. Saaledes Franz Eulenburg, der 1899 i sin Bog »Zur Frage der Lohnermittelung« tog de vigtigste af de indtil da udkomne lønstatistiske Arbejder under kritisk Behandling. Eulenburg hævder principielt, at Spørgsmaalet om Lønnen ikke er identisk med Spørgsmaalet om Arbejderens samlede Stilling. Paa den anden Side kan det indrømmes, at Paavisningen af Lønnen kun er en lille Del af Socialstatistikken, men denne lille Del maa behandles for sig.³⁾ Til denne Opfattelse slutter Victor Leo sig i sin Artikel »Statistik

¹⁾ Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 2. Aufl. I. S. 894.

²⁾ Der Arbeiterfreund. 1891. S. 300.

³⁾ Eulenburg: Zur Frage der Lohnermittelung. Jena 1899. S. 5-6.

des Arbeitslohnes« i 3die Udgave af »Handwörterbuch«. ¹⁾)

Den forskellige Opfattelse fremgaar særlig af Antallet af de Spørgsmaal, som efter de forskellige Meninger skal besvares som Grundlag for Undersøgelsen. Ved det internationale statistiske Instituts Møde i Wien 1891 forelagde Böhmert nogle Resolutioner vedrørende Lønstatistikken, som i det væsentlige blev vedtagne. Efter Böhmerts Forslag bestaar Rækken af de Data, som skal søges oplyste, af følgende 15 Punkter: ²⁾)

- 1) Arbejdssted, Bedriftens Art og Arbejdsgiverens Navn.
- 2) Arbejderens Navn og Køn.
- 3) Arbejderens Opholdssted.
- 4) Arbejderens Fødselsaar og Fødselsdag.
- 5) Arbejderens Fødested og Fødeland.
- 6) Arbejderens Civilstand (ugift, gift, i Enkestand, skilt).
- 7) Tallet paa Familiemedlemmer, der skal for- sørges.
- 8) Beskæftigelsens Art saa specielt som muligt.
- 9) Stilling under Arbejdet (Værkmester, Formand Arbejder o. s. v.).
- 10) Aar og Dag for Ansættelsen i Bedriften.
- 11) Den regelmæssige daglige Arbejdstid.
- 12) Arbejdstiden i det sidste Aar.
 - a) Arbejdsdagens Antal.
 - b) Antal Overarbejdstimer.

¹⁾ Leos Artikel i Handwörterbuch. 3. Aufl. I. S. 1065—1101.

²⁾ Baade Böhmerts Forslag og Instituttets Resolutioner findes aftrykt i Handwörterbuch. 3. Aufl. I. S. 1068—71.

- c) Antal Sygedage.
- d) Antal forsømte Dage og Dage uden Arbejde.
- 13) Højden af Aarsfortjeneste ved Arbejde, hvorunder der ogsaa skal tages Hensyn til særlige Begunstigelser som Julegaver, Gratifikationer, Forsikringspræmier, fri Bolig og Kost o. s. v.
- 14) Lønningsmaade (Dag- eller Akkordløn, Andel i Udbyttet o. s. v.).
- 15) Bemærkninger om Bierhverv og om Bolig (eget Hus eller lejet Bolig og Lejens Højde) og om særlige stedlige, personlige eller til Faget knyttede Forhold, som øver Indflydelse paa Lønnens Højde (f. Eks. Svagelighed, Sæsonarbejde).

I Modsætning til disse unægtelig noget graadige Fordringer, der i høj Grad vil kunne vanskeliggøre baade Indsamlingen og Bearbejdelsen af Materialet, mener Eulenburg, at der i Grunden kun er fire Spørgsmaal foruden Spørgsmaalet om selve Lønnen, der maa besvares. Det er, om vedkommende er voksen eller mindreaarig, Mand eller Kvinde, hvad der er vedkommendes Beskæftigelse, og endelig hvilken Driftsmaade (Betriebsweise), der anvendes. Foruden disse primære Momenter, som der altid maa tages Hensyn til, er der andre sekundære: den nøjagtige Alder, Lønningsmaaden (Tids- eller Akkordløn), hvor længe vedkommende har været beskæftiget o. s. v.¹⁾ Mellemstandpunkter mellem Böhmerts og Eulenburgs Krav til en ordentlig Lønstatistik indtager Frankenstein i sin Bog »Zur Organisation der amtlichen Lohnstatistik im Deutschen Reich«, hvori han opstiller 12 Spørgsmaal som nød-

¹⁾ Eulenburg: l. c. S. 9—10.

vendige, og Leo. Den sidste nævner som væsentlige Momenter, enhver Lønundersøgelse saa vidt muligt maa paavise: Arbejdertallet, Alder, Køn, Beskæftigelse, Stilling i Bedriften, Lønningsmaade (Akkordløn, Tidsløn) og Lønformer (Penge- og Naturalløn, Kost og Logis).¹⁾

I og for sig kan der vel ikke gives bestemte Forskrifter for, hvor stort et Omfang en Undersøgelse maa have, og hvor mange Spørgsmaal der kan stilles. Men der er dog maaske nok Grund til at skelne mellem Socialstatistik og Lønstatistik som en enkelt Underafdeling af denne. En praktisk Betydning ligger der dog ogsaa i dette Stridspunkts Afgørelse. Hvis man kun skal drive Lønundersøgelser paa den Böhmeriske Maade, bliver det ganske uoverkommeligt at afsøge et større Omraade. Det er da ogsaa naturligt, som vi siden skal vende tilbage til, at Böhmer især lægger Vægt paa Monografier vedrørende enkelte Fabrikker eller i hvert Fald et mindre Omraade. Hvis man vil undersøge en hel Industris eller et helt Lands Arbejdere med Hensyn til Lønnen, tvinges man til at indskrænke Antallet af Momenter, om hvilke der søges Oplysning.

I Praksis har de forskellige Lønundersøgelser og Løntællinger betegnet alle mulige Grader mellem en omfattende Socialstatistik og den rene Lønstatistik. Det første er Tilfældet med mange Monografier, der navnlig for Tysklands Vedkommende er talrige. Hvor det kun drejer sig om en enkelt eller et Par Fabrikker, kan det efter Omstændighederne endog lade sig gøre at give en hel lille Karakteristik af enkelte Arbejders

¹⁾ I den nævnte Artikel i Handwörterbuch. I. S. 1075.

økonomiske Stilling. Ved de mere omfattende Tællinger er naturligvis noget saadant umuligt. Men oftest vil der dog spørges om noget mere end Lønnen for de vigtigste Arbejderkategorier. Ved de to store engelske Løntællinger af 1886 og 1906 søgtes der saaledes ogsaa Oplysninger om Arbejdstiden. Hvor Tællingen som den belgiske i 1896 eller den danske i 1906 staar i Forbindelse med en almindelig Industritælling, vil der jo ogsaa gennem de andre Oplysninger, som man derved faar om de paagældende Industrier, være skabt en vis Baggrund for Lønstatistikken. En ren Lønstatistik, der udelukkende undersøger Lønnen inden for de vigtigste Grupper af Arbejdere, vil man vistnok sjældent i Praksis træffe paa.

Det andet Spørgsmaal, hvorom Striden stod i 90'ernes Drøftelse i Tyskland, er dette: Bør man ved Lønundersøgelser nøjes med mere almindelige Udtryk for Lønnens Højde (Gennemsnitsløn, Lønsatser og lignende), eller bør man konstatere de faktisk oppebaarne Lønninger?

Der synes at være almindelig Enighed om, at den Fremgangsmaade, som blev ikke saa lidt anvendt ved den ældre Lønstatistik: blot at spørge om Gennemsnitslønnen, er forkastelig. Der aabnes derved, som Böhmert gør opmærksom paa, for den største Vilkaarlighed fra Meddelernes Side. Arbejdsgiveren kan uden egentlig at sige Usandhed angive for høje Gennemsnitslønninger, idet han lader de lavt betalte unge, svagelige eller kvindelige Arbejdere ude af Betragtning og kun tager Hensyn til de normale, kraftige, voksne

Arbejdere ved Beregning af Gennemsnittet.¹⁾ Det er da heller ikke mærkeligt, at det i den første af det internationale statistiske Instituts Resolutioner fra 1891 hedder, »at det ikke er tilstrækkeligt til at vinde en god Lønstatistik at spørge efter Gennemsnitslønninger, men at man maa konstatere de til enhver Arbejder virkelig betalte Arbejdslønninger«.

Men medens man saaledes aabenbart er enig om at forkaste Spørgsmaalet om Gennemsnitslønnen, er Meningerne noget delte med Hensyn til Lønsatserne. Med disse menes de Takster, som enten Arbejdsgiverne (med eller uden Arbejdernes Medvirkning) eller Fagforeningerne har fastsat for bestemte Tidsafsnit eller (ved Akkordløn) for bestemte Præstationer. Fra én Side har det været bestridt, at disse Lønsatser giver tilstrækkelige Holdepunkter. Man kan jo ikke ud fra en Mands Timeløn beregne nøjagtigt, hvad han har tjent i en Uge; forskellige Omstændigheder kan have indskrænket Arbejdstiden, saa at baade de forskellige Arbejdere med samme Timeløn kan tjene forskelligt, og den enkelte Arbejders Løn kan variere fra Uge til Uge. Ogsaa Overarbejdstimer kan forrykke den normale Ugeløn. Endnu mindre kan man fra Akkordsatserne slutte til en Mands virkelige Fortjeneste. Han kan i én Uge være beskæftiget med et Arbejde, hvor Akkorden er meget god, i en anden med et, hvor den giver forholdsvis ringere Indtægt. Ophold og Forstyrrelser i Arbejdet vil ogsaa kunne øve stor Indflydelse.

Men selv om Lønsatserne ikke kan give os paa-lidelig Besked om den virkelige Løn, er der dog ingen

¹⁾ Der Arbeiterfreund. 1891. S. 297.

Grund til helt at forkaste dem som Materiale ved en Lønstatistik. Kun maa man ikke slutte for meget af dem. Eulenburg fremhæver, at Lønsatserne har en mere almen Betydning end den virkelige Fortjeneste, fordi de enkelte Personers Forhold ikke øver Indflydelse paa Lønsatsen.¹⁾ En lignende Betragtning kommer frem i en Artikel »Methodenfragen der Lohnstatistik« i Reichs-Arbeits-Blatt 1907. Og Leo udtaler endelig i »Handwörterbuch«, at Paavisningen af »real earnings« og »earning capacity« er to Grene af Lønstatistikken, der gensidig supplerer hinanden. Den virkelige Indkomst er stærkt afhængig af Tilfældigheder, medens disse Tilfældighedsmomenter fjernes, naar man holder sig til Lønsatserne.²⁾

At man ikke let kommer udenom Lønsatserne, vil især vise sig, naar man forsøger at forfølge Lønnen tilbage i Tiden, at gaa historisk frem. Over for Nutiden kan man jo selv indrette Undersøgelsen, som man vil, og det er vel blevet mere og mere almindeligt, at der spørges om de virkelig udbetalte Lønninger. Men med Hensyn til Fortiden er man bundet til det foreliggende Materiale, og dette bestaar for største Delen kun af Lønsatser, enten de af Arbejdsgiverne satte eller de af Fagforeningerne krævede. For Englands Vedkommende er der af Statistikeren Bowley i Forbindelse med andre foretaget en Række Undersøgelser af Lønnens Udvikling i det nittende Aarhundrede, som er offentliggjort i »Journal of the Royal Statistical Society«. Men til denne Undersøgelse har kun Lønsatser (rates of wages) staaet til Raadighed.

¹⁾ Eulenburg l. c. S. 8.

²⁾ Handwörterbuch I. S. 1066.

Til den rette Vurdering af Stigningen i disse Lønsatser hører der da naturligvis en Række supplerende Undersøgelser med Hensyn til Arbejdsløshed, Anvendelsen af Overarbejdstid, Udbredelsen af Akkordløn o. s. v. Men selve Undersøgelsen af Lønsatserne beholder i hvert Fald sin Værdi. Eller naar man — for at tage et Eksempel her fra Danmark — faar at vide, at i 1898 kun 36 af 2297 (1,5 %) Smede og Maskinarbejdere i København, hvis Lønforhold blev undersøgt, havde en Timelønsats af 50 Øre og derover, medens i 1911 det samme var Tilfældet med 872 af 3791 (23,0 %), saa er det et Fingerpeg om, at i det hele taget Løn-niveauet er hævet, selv om man skulde vide Besked om baade en mulig forandret Arbejdstid, Forskel i Arbejdsløsheden og andet mere for ret at kunne vur-dere disse og lignende Tal.¹⁾

Ogsaa den Betragtning, at Arbejdernes Bestræbel-ser stadig er rettede paa Forbedring af Lønsatserne, giver Studiet af Lønsatserne en særlig Interesse. Hvis Arbejderne ikke hævder deres Interesser med Hensyn til de andre Arbejdsforhold, vil en Fremgang i Time-lønsatsen naturligvis ikke altid reelt betyde saa meget, som det kunde se ud til; men derfor er der alligevel ingen Grund til slet ikke at ville følge Forandringerne i Lønsatserne med Interesse.

Man vil altsaa kunne dele Lønstatistikken i to Grene, den, der søger de virkelig oppebaarne Lønnin-ger oplyste, og den, der kun har Lønsatserne til Gen-stand. Bortset fra enkelte Monografier er der vistnok

¹⁾ Oplysningerne er taget fra »Festskrift i Anledning af Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbunds 25 Aars Jubilæum«, S. 369.

først i de seneste Aar gjort Forsøg paa at etablere en permanent Lønstatistik, der fra Aar til Aar holder Bog over de virkelige Lønninger, saaledes som »Verband Bayerischer Metallindustrieller« for sit Vedkommende har den siden 1911.¹⁾

Det tredie Spørgsmaal, som maa klares, før man skrider til at undersøge Lønforholdene, og som har givet Anledning til Strid, er dette: For hvilket Tidsrum skal Lønnen angives, for Dag, Uge, Maaned eller Aar?

Som det alt er berørt, kan man i og for sig nøjes med at angive Timelønnen eller rettere Timelønsatsen, og hvis man slet ikke har andre Oplysninger, kan der maaske ogsaa ses noget deraf. Men unægtelig faar Timelønsatserne først deres rette Betydning, naar man tillige kender den daglige eller ugentlige Arbejdstid, saa at man kan beregne Daglønnen eller Ugelønnen.

Daglønnen har den Fordel at referere sig til et lille, let overskueligt Tidsrum. Ligesom man ved en Folketælling spørger, hvorledes Befolkningens Tilstand er paa en ganske bestemt Dag, saaledes kunde man ved en Løntælling ogsaa ønske at konstatere Arbejdernes Indtægtsforhold inden for et saadant ganske kort Tidsrum. Men for Gennemførelsen af en saadan Plan vil der være forskellige Vanskeligheder. Først er der den praktiske Ulæmpe, at det i mange Tilfælde viser sig besværligt eller umuligt at konstatere, hvor stor den enkelte Dags Fortjeneste har været. Men dernæst møder man den mere principielle Indvending, at de

¹⁾ F. N. Zahnbrecher: Lohnstatistik. Nürnberg 1913. S. 53.

Slutninger, der kan drages fra en saadan enkelt Dags Forhold med Hensyn til Arbejderens økonomiske Stilling, er meget stærkt begrænsede.

Hvad det praktiske angaar, maa det først betones, at sikkert kun en meget ringe Del af Arbejderne faar Lønnen udbetalt daglig; i Reglen finder denne Udbetaling kun Sted hver Uge eller hver fjortende Dag. Hvor det drejer sig om Tidsløn, vil Vanskeligheden ved at konstatere den enkelte Dags Arbejdsfortjeneste ud fra Ugelønnen maaske ikke være saa stor. Men værre stiller det sig med Akkordlønnen; thi her bliver det maaske ikke altid tilstrækkelig noteret, hvor meget Arbejderne har været tilstede, eller hvor lang Tid de har arbejdet paa hvert enkelt Stykke Arbejde. For Akkordlønnens Vedkommende vil en Dagløn derfor som Regel kun kunne fremkomme som det beregnede Gennemsnit af en Uges eller 14 Dages Fortjeneste. Men man maa da naturligvis hellere blive staaende ved en af de sidstnævnte Perioder. Ved de københavnske Løntællinger, hvoraf der er foretaget 5 fra 1882 til 1909, spørges der da ogsaa kun for de tidslønnede Arbejders Vedkommende om Daglønnen, for Akkordarbejderne derimod om Akkordugelønnen. Men Sammenligningen af de to Arter af Lønninger bliver derved vanskeliggjort.

Men hvis man nu tænker sig, at man virkelig har konstateret Daglønnen, bliver Spørgsmaalet atter, om man derved er naaet ret langt i Bedømmelsen af Arbejdernes Lønforhold. Allerede Heinrich von Thünen har (ganske vist mest med Landbrugsforhold for Øje) gjort adskillige Indvendinger mod at anvende

Daglønningen som Maalestok for Arbejderens Indkomst.¹⁾ Jeg skal her kun nævne de to første og vigtigste af disse Indvendinger. For det første, siger Thünen, er Daglønningen sædvanlig forskellig efter de forskellige Aarstider og Arbejder, højere om Sommeren end om Vinteren, højere ved Høstarbejdet end ved de forberedende Arbejder. Paa Landbruget passer jo denne Bemærkning endnu den Dag i Dag. I Industrien er det vel sjældent, skønt ingenlunde ukendt, at der gøres Forskel paa Lønnen til forskellige Aarstider. Derimod gælder den Bemærkning, at Forskel i Arbejdet medfører Forskel i Dagens Fortjeneste, i høj Grad om al Slags Akkordarbejde, ogsaa det industrielle. Ikke blot kan Akkorden for forskellige Arbejder være mere eller mindre gunstig. Men den Dag, da man begynder paa noget nyt (f. Eks. et Stykke Tøj i et Væveri), skrider Arbejdet mindre frem, og Resultatet bliver ringere, end naar man staar midt i et Stykke Arbejde.

Thünens anden Indvending mod at blive staaende ved Daglønningen er den, at hvad Arbejderen erhverver, er i høj Grad afhængigt af, om han har Arbejde og Fortjeneste hele Aaret igennem eller kun finder Beskæftigelse en Del af Aaret. Med andre Ord: den Indflydelse, som Arbejdsløshed, Sygdom og mange andre Forhold har paa Arbejdsfortjenesten, gaar man helt udenom ved at tage den enkelte Dags Løn. Om det kommer tilstrækkelig frem i en Uge, hvilken Rolle disse Momenter spiller, er et andet Spørgsmaal. I Almindelighed vil man kun kunne sige, at jo længere Tidsrum man har at gøre med, des klarere vil Indflydelsen af de nævnte Momenter blive.

¹⁾ J. H. von Thünen: Der is lierte Staat. II. S. 76.

Saa godt som alle, der teoretisk har beskæftiget sig med Lønstatistik, er da enige om, at Dagløn ikke er egnet som Grundlag for Lønundersøgelser. I Praksis er man dog ofte blevet staaende derved. Jeg har allerede nævnt de københavnske Løntællinger, der for Tidslønnens Vedkommende bliver staaende ved Dagen som Tidsrum. Ved den store Løntælling, der blev foretaget i Belgien 1896 i Forbindelse med Industri-tællingen, blev der vel ikke i første Række spurgt om Daglønnen; der spurgtes om Lønningerne ved en bestemt saa vidt mulig normal Lønudbetaling. Men man søgte dog bagefter at reducere disse Lønninger til den virkelige Lønindkomst for en Normalarbejdsdag.

Hyppigst er der ved Lønundersøgelser blevet spurgt om Ugelønnen. Der er ogsaa meget, der taler for Ugen som Udgangspunkt. Først og fremmest den Omstændighed, at Ugen i de fleste Tilfælde er Enheden for Lønberegningen og Lønudbetalingen, skønt ganske vist ogsaa baade mindre og større Tidsrum forekommer. Foruden dette fremhæver Eulenburg, hvorledes ogsaa Ansættelse og Afskedigelse for det meste følger Ugen, saa at hele Arbejderens Budget er knyttet til denne Enhed. Ja, Ugen danner i hele Kulturlivet et saa betydningsfuldt Afsnit, at man daarligt kan gaa uden om den ved Lønundersøgelser.¹⁾

Alligevel kan det ikke nægtes, at ogsaa Ugelønnen har sine Mangler som Maalestok for Arbejderens økonomiske Eksistens. Thünens Anke mod Anvendelsen

¹⁾ Eulenburg l. c. S. 36. Disse Udtalelser fremtræder som en Kritik af den Fremgangsmaade, Stephan Bauer har benyttet ved Bearbejdelsen af sin Lønstatistik vedrørende Maskinindustrien i Brünn.

af Daglønnen som Maalestok: at denne kan være forskellig til forskellige Aarstider, finder naturligvis lige saa vel Anvendelse paa Ugelønnen. Helligdage og andre Fridage kan ofte faa Ugen til at afvige fra det normale. For at bøde noget paa Aarstidernes Indflydelse og tillige paa de mange Tilfældigheder, som gør Ugernes Arbejdstid og Fortjeneste forskellig, har den badiske Fabriksinspektør Wörishoffer foreslaact at tage et større Antal Uger og finde Gennemsnittet af Lønningerne i dem.¹⁾ Wörishoffer har selv i et Par Arbejder fra Begyndelsen af 90'erne anvendt to Vinter- og to Sommeruger. Men naturligvis bliver Fremgangsmaaden omstændeligere og Beregningerne mangfoldigere, end hvor man kan slaa sig til Taals med den enkelte Uge.

Bliver man staaende ved den enkelte Uge, kommer det naturligvis an paa at vælge den saa godt som muligt. Ligesom man gerne holder Folketælling paa et Tidspunkt, hvor Befolkningen er nogenlunde i Ro, saaledes bør man naturligvis ogsaa ved Lønundersøgelser benytte et Tidsrum, hvor Beskæftigelsesforholdene er nogenlunde normale. En Beskæftigelses- eller Arbejdsløshedsstatistik, der viser Svingningerne i Beskæftigelsesgraden Aaret igennem, er saaledes et ønskeligt eller næsten nødvendigt Forarbejde for en Undersøgelse af Arbejdslønnen, der bygger paa Forholdene i en enkelt Uge. Men selv om man har valgt en saadan normal Uge, saaledes at Billedet af Lønforholdene som Helhed bliver nogenlunde paalideligt, lader det

¹⁾ I en Artikel »Zur Frage der Lohnstatistik« i Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 49. Jahrg. 1893. Han kritiserer deri paa flere Maader Böhmert.

sig naturligvis ikke gøre for den enkelte Arbejders Vedkommende at slutte fra hans Uge- til hans Aarsfortjeneste.

I Praksis har Ugelønnen som allerede nævnt meget ofte, ja maaske oftest dannet Grundlaget for Løntællinger og Lønundersøgelser. Det gælder saaledes i første Række de store engelske Løntællinger af 1886 og 1906. Ved Tællingen 1886 blev der spurgt om Lønsatsen i en Uge i Oktober 1886, ved Tællingen i 1906 om den virkelige Fortjeneste i den sidste Betalingsuge i September 1906. Ganske vist blev der ogsaa i 1886 spurgt om det hele Lønbeløb, som af de paagældende Arbejdsgivere var udbetalt i hele Aaret 1885, og i 1906 spurgtes der om det hele Lønbeløb i den sidste Betalingsuge i hver af Aarets Maaneder, men Hovedundersøgelsen beroede paa Opgivelserne af Lønnen for en enkelt Uge. Ved den historiske Lønstatistik for England, som Bowley og flere har bearbejdet, drejer det sig ogsaa om Ugelønsatser. Ogsaa den amerikanske Statistik gaar i flere af de betydeligste Arbejder, navnlig i det til Folketællingen 1900 knyttede »Employees and Wages« ud fra Ugen som Enhed. Derimod er den Ugeløn, der fremtræder i den danske Undersøgelse, der knyttede sig til Industritællingen 1906, ikke en Størrelse, der fremtræder i Urmaterialiet, men den er beregnet paa Grundlag af Opgivelser om hele den i 1905 til de enkelte Arbejdere udbetalte Løn.

Medens saaledes Ugelønnen i Praksis har hævdet sig en betydelig Plads i lønstatistiske Undersøgelser, vil man meget sjældent træffe paa Maanedslønnen. Ved en Undersøgelse af Embedsmænds eller Kontor-

folks Indkomstforhold kunde det maaske være paa sin Plads at spørge om Maanedsgagen, skønt man da lige saa godt kunde tage Skridtet fuldt ud og spørge om Aarslønnen. Men anderledes er det med Arbejderklassen. I Amerika forekommer det vel, at Arbejderne faar deres Løn maanedsviis, men Reglen er, at Lønnen udbetales ugevis. Og Maaneden staar jo, som Wörishoffer fremhæver, ikke i et simpelt Forhold til Ugen, hvad der vilde være Tilfældet, hvis hver Maaned begyndte med samme Ugedag og indeholdt samme Antal Uger. Som det nu er, kræves der ret indviklede Omregninger, hvis man paa Grundlag af Opgivelser om Ugelønnen skal fastsætte Lønnen for en bestemt Maaned.

Men hvis endda Maaneden foruden et Antal hele Uger altid indeholdt samme Brøkdels af en Uge, vilde det bedre kunne lade sig gøre at anvende den. Men det værste ved Maaneden, ikke blot naar det drejer sig om Lønstatistik, men med Hensyn til al Statistik, er, at den ikke som Ugen og Aaret er en konstant Størrelse, men varierer i Længde. (Naar det drejer sig om Arbejderstatistik, kan dog heller ikke Ugen og Aaret helt betragtes som konstante Størrelser. Ugen varierer jo som Arbejdsuge efter Antallet af Fridage. Variationen i Arbejdsaarets Længde fremkommer ikke blot ved Forskellen mellem Skudaar og almindelige Aar, men ogsaa ved Forskellen paa Aar med 52 og 53 Søndage og paa Aar, hvor en af Juledagene eller andre Fridage, der knytter sig til en bestemt Dato, falder paa en Søndag, og paa andre Aar, hvor dette ikke er Tilfældet). Hvis man ikke som en Læge, der undrede sig over en bestemt Sygdoms

sjældne Forekomst i Februar, vil overse denne Forskel i Maanedernes Længde, maa man for at kunne sammenligne Forholdene i forskellige Maaneder ved Omregningen skabe en Normalmaaned. Paa denne Maade viser det sig da ogsaa, at det at vælge Maaneden som Enhed skaber en Del ekstra Arbejde. Til Forsvar for Maaneden kan man vel i Grunden kun sige, at den paa Grund af sin større Længde bedre end Ugen lader Indskrænkninger i Lønnen paa Grund af Sygdom, Arbejdsløshed o. s. v. træde frem. Men bedre er det da at gaa over til hele Aaret.

At konstatere Aarslønnen staar for den Retning, der vil gøre Lønstatistikken til en Beskrivelse af Arbejdernes hele Stilling, som Idealet. Det hedder da ogsaa i det internationale statistiske Instituts anden Sætning fra 1891, »at man ikke skal lade sig nøje med at spørge om Dag- eller Ugelønningerne, men maa konstatere Aarsfortjenestens (i saadanne Industrier, som ikke arbejder hele Aaret igennem, Kampagnefortjenestens) Beløb for enhver Arbejder eller Størrelsen af Godtgørelsen for de Arbejdsdage Aaret igennem, i hvilke Arbejderen virkelig var beskæftiget, idet man tillige tager Hensyn til Overarbejdstimer«.

I en Artikel, hvori Böhmert nærmere begrundet denne Fordring, omtaler han først, at der gives mange Industrier, som kun udnytter deres Arbejdere ordentligt i nogle Maaneder og i denne Tid giver dem høj Løn, medens Arbejderne, naar Saisonen er forbi, kun faar et ringe Vederlag. Naar man skal beregne saadanne Arbejdes hele Indkomst, maa man åbenbart have Oplysninger baade for den gode og den daarlige Tid, d. v. s. for hele Aaret. Endvidere henviser Böh-

mert til, hvorledes mange Arbejdere skifter Beskæftigelse, og ogsaa af den Grund kan en Mand paa én Tid af Aaret være daarligt lønnet, paa en anden Tid godt lønnet, saa at man kun ved at beregne Lønnen for hele Aaret kan faa en rigtig Opfattelse af hans økonomiske Stilling.¹⁾

At denne Fremgangsmaade er at foretrække, naar det gælder om at give et Indblik i de enkelte Arbejderfamiliers Stilling eller vise, hvordan uregelmæssig Beskæftigelse øver Indflydelse paa et helt Arbejderlag, maa sikkert indrømmes af alle og bliver da ogsaa indrømmet f. Eks. af Wörishoffer, der ellers paa dette Punkt tager til Genmæle mod Böhmert. Men Indsamlingen og Bearbejdelsen af et saa sammenstykket Materiale som Aarslønnen kræver ganske vist et langt større Arbejde end Behandlingen af Ugelønnen. Og desuden møder man, naar man vil konstatere Aarslønnen, en meget stor praktisk Ulempe, som allerede Wörishoffer gør opmærksom paa. I saa Fald bliver det nemlig i næsten alle praktiske Tilfælde nødvendigt at udskille de Personer ved Bearbejdelsen af Materialet, som i Aarets Løb har skiftet Arbejdssted. Eulenburg mener, at der efter en saadan Udskillelse af dem, der er kommet til efter Aarets Begyndelse eller gaaet fra inden dets Udgang, højst bliver Halvdelen tilbage. I Virkeligheden er der naturligvis stor Forskel i Fluktuationen i forskellige Industrier.

Men selv om man nu kun fik Halvdelen af Arbejderne med i Statistikken, kunde man tænke sig, at man ud fra denne Halvdel kunde slutte til hele Arbej-

¹⁾ Der Arbeiterfreund. 1891. S. 298.

derstyrkens Lønvilkaar. Men dette er dog tvivlsomt. De mest stadige Arbejdere, de, som har været i samme Bedrift Aaret rundt, er ikke Gennemsnitsarbejdere, men snarere Elitearbejdere; i hvert Fald kan de stadig beskæftigede Arbejdere ikke betragtes som typiske. Man staar derfor paa usikker Grund, med mindre man tager det Parti ikke at ville udtale sig om, hvad Arbejderne som Helhed faktisk tjener, men hvad de under gunstige Forhold (d. v. s. naar de vedbliver at have Arbejde sammesteds) kan tjene. Den Vanskelighed, der her kommer frem, ligner den, der fremtræder ved Bearbejdelsen af Arbejdernes Regnskaber. Thi ogsaa her er det vel nærmest Eliten, man faar med, og man kan ikke fra saadanne enkelte Arbejders Udgifter til de forskellige Forbrugsartikler uden videre slutte sig til, hvordan det staar til med hele Arbejderklassens Forbrug.

Trods disse Mangler ved den Lønstatistik, hvor Aarslønnen lægges til Grund, har man dog i mange Tilfælde benyttet dette Grundlag. Det gælder om en Mængde Fabrikmonografier, hvor man ud af Arbejdsgivernes Bøger har konstateret Lønnen for de enkelte Arbejdere eller Arbejderkategorier. Men ogsaa mere omfattende Undersøgelser har undertiden opereret med Aarslønnen. Saaledes foretoges der i 1901 en meget omfattende Undersøgelse af Arbejderforholdene i det Ostrau-Karwinske Stenkulsomraade i østerrigsk Schlesien, og ved denne Undersøgelse, der omfattede omtrent 35000 Personer, søgte man overalt at konstatere Aarslønnen. I Frankrig foretoges i 1892 en Løntælling, der omfattede op imod $\frac{1}{2}$ Million Arbejdere i udvalgte Bedrifter, og ved denne blev der spurgt om det sam-

lede Beløb af de Lønninger, der Aaret igennem var betalt til de enkelte Arbejderkategorier. Ved Division med Arbejdernes Antal kom man saa til en Aarsløn, der dog kun er en beregnet Størrelse og naturligvis noget helt andet end en gennemsnitlig Løn, der hviler paa Opgivelser af de enkelte individuelle Arbejders Aarsløn. Ogsaa Løntællingen i Forbindelse med den danske Industritælling 1906 søgte at konstatere Lønnen saa vidt muligt for et helt Aar, idet der begæredes Oplysning om det samlede Beløb, der af vedkommende Forretning i Løbet af Aaret 1905 var udbetalt til den enkelte Arbejder. Men da ogsaa alle de Arbejdere, der ikke har været beskæftiget paa samme Arbejdssted et helt Aar, er taget med i Beregning, og da man under Bearbejdelsen har taget Sigte paa at konstatere Størrelsen af den normale ugentlige Fortjeneste under fuldt Arbejde, medens de udgivne Data ikke kan benyttes til Beregning af Aarsfortjenesten, kan dog denne danske Statistik ikke regnes med til den Lønstatistik, hvor Aaret er Enheden.

Længere end til det enkelte Aar kan den almindelige Lønstatistik vel næppe naa. Kun i Fabrikmonografier og lignende kan man gaa videre og konstatere Lønnen for en Række af Aar for den enkelte Arbejder. Det ideelle Maal for Lønstatistikken er vel nok det, som Francis Walker opstiller: Det er hverken, hvad Arbejderen modtager i et enkelt Aar eller i en Række af Aar, der alene kan afgøre Spørgsmaalet: høj eller lav Løn. Vi maa ved Siden af vide Besked om hele Varigheden af hans Evne til at arbejde, for at vi kan være i Stand til at sammenligne Længden af hans

produktive med Længden af hans uproduktive Liv.¹⁾ Men en saa omfattende Lønstatistik som den, der antydes i disse Ord, en Statistik, der vilde overskue Arbejdernes hele Liv i økonomisk Henseende, er vel næppe nok forsøgt endnu, og den vilde naturligvis ogsaa støde paa de største Vanskeligheder.

Hvad der i det foregaaende er fremstillet, vil give et Indblik i de væsentligste Stridspunkter vedrørende Grundlaget for Lønstatistikken. Der staar imidlertid endnu enkelte Punkter tilbage, som ogsaa fortjener at drages frem, selv om de kan behandles med større Korthed.

Det fjerde Spørgsmaal, om hvilket der har staaet Strid, kan formuleres saaledes: Skal man ved lønstatistiske Undersøgelser nøjes med stærkt begrænsede Omraader, eller skal man tilstræbe at undersøge saa store Omraader som muligt?

Det er næsten en Selvfølge, at den Böhmertske Retning, der vil have Aarslønnen opgjort, og som vil udstrække Lønstatistikken til at omfatte alle Arbejdernes Forhold, maa paalægge sig en vis Begrænsning i andre Retninger og da navnlig med Hensyn til det Antal Etablissementer, Undersøgelsen skal omfatte. Böhmert udtaler da ogsaa, at man maa begynde i det smaa, og at det maaske endog er tilstrækkeligt, naar der lidt efter lidt i forskellige Lande bliver leveret nogle Monografier, der fremstiller Typer. Han anbefaler at give statistiske Fremstillinger af Arbejdsløn-

¹⁾ Francis A. Walker: The Wages Question. Udgaven New York 1906. S. 33.

ningerne i bestemte Etablissements og at fuldstændiggøre disse Undersøgelser ved Monografier, der indeholder Familiebudgetter.¹⁾

Det vilde være ganske urigtigt at nægte, at mange af de værdifuldeste og mest oplysende Arbejder paa Lønstatistikens Omraade er fremkommet som Monografier. Ikke mindst i Tyskland er der udgivet en Mængde saadanne Arbejder, hvor den personlige Indtrængen i alle Forhold paa et snævrere Omraade giver Fremstillingen Liv og Farve og er Garanti mod fejle Slutninger. Men ogsaa i Arbejder, der giver sig ud for at ville afspejle Forholdene i en hel Industri eller et helt Land, arbejder man ofte med nogle enkelte repræsentative eller »typiske« Etablissements. Det gælder især den officielle amerikanske Statistik paa dette Omraade. Men ogsaa den franske Løntælling af 1892 angaar kun en Del udvalgte Bedrifter.

Mod saadanne stærkt begrænsede lønstatistiske Arbejder kan der naturligvis ikke i og for sig være noget at indvende, naar de ikke giver sig ud for mere, end de er. Men Vanskeligheden fremkommer, naar en saadan enkelt Fabrik eller nogle udvalgte Fabrikker betragtes som typiske, hvad der jo ikke kan betyde andet, end at man ud fra Forholdene i dem skal kunne slutte sig til Forholdene i alle lignende Fabrikker. Men hvem kan godtgøre, at disse udvalgte Fabrikker virkelig er Typer? For at kunne paavise dette maatte man foretage hele den Undersøgelse af samtlige Fabrikker, som man netop vil undgaa. Der er endog et Moment, der gør det sandsynligt, at man ikke let i

¹⁾ Der Arbeiterfreund, 1891. S. 300.

saadanne udvalgte Etablissementer faar at gøre med Typer. Det gælder i al Fald de private Undersøgelser af enkelte Fabrikker. Thi ligesom man ved at holde sig til Aarslønnen nærmest faar at gøre med Elitearbejdere, saaledes faar man i Lønundersøgelser for enkelte Fabrikker nemt at gøre med Elitefabrikker. Thi det er for største Delen saadanne, der drager Opmærksomheden hen paa sig, og de lukker sig som Regel ogsaa villigere op, da de intet har at frygte af Offentlighedens Indtrængen. I det store og hele maa man derfor give Eulenburg Ret, naar han fremhæver, at der af en Fabrikmonografi, hvor værdifuld den end i og for sig kan være, aldrig fremgaar andet end Fremstillingen af Lønforholdene i et enkelt Etablissement. Vil man have almengyldige Resultater, maa man ogsaa skride til almindelige Undersøgelser.¹⁾

Af saadanne almindelige Undersøgelser, der ikke nøjes med udvalgte Bedrifter, men inden for en vis faglig eller stedlig Ramme søger at medtage saa mange Arbejdere som muligt, er der da ogsaa fremkommet adskillige. Af Fagforeninger eller Arbejdsgiverforeninger er der ofte foranstaltet Løntællinger, der har søgt at omfatte Fagets Arbejdere i et helt Land. Byernes statistiske Bureauer eller private har forsøgt at fremstille Lønforholdene i en hel By; som Eksempel kan man nævne de københavnske Lønundersøgelser fra 1882 og senere Tidspunkter. Men Forsøg paa at undersøge Forholdene i et helt Land har heller ikke manglet. Den forholdsvis mest omfattende Løntælling, der til Dato er foretaget, var den belgiske i 1896; for mere

¹⁾ Eulenburg, l. c. S. 17.

end $\frac{9}{10}$ af de Arbejdere, Industritællingen omfattede, (over 600000) opgiordes Arbejdsfortjenesten paa en Normalarbejdsdag. Endnu mere storslaet, skønt forholdsvis mindre omfattende var den engelske Løntælling af 1906. Den omfattede lige ved $2\frac{1}{2}$ Million Arbejdere i Industrien. I nogle af de paagældende Industrier, f. Eks. Jernindustrien, var det Halvdelen eller over Halvdelen af samtlige beskæftigede, som man saaledes fik med. Ogsaa den danske Lønstatistik af 1906, der angik 40%, for Hovedstaden og Provinsbyerne endog næsten Halvdelen af det Antal Arbejdere, Industritællingen havde, hører til de mest omfattende.

Til Slut kan endnu nævnes et femte Spørgsmaal, som har været drøftet, og hvor Meningerne har været noget delte, nemlig dette: Ad hvilke Veje skal det lønstatistiske Materiale fremskaffes?

Et af de første og bedste Bidrag til dette Spørgsmaals Besvarelse blev givet af Werner Sombart 1889 i en Afhandling »Lohnstatistische Studien«, hvori han under Omtale af nogle italienske Publikationer giver et Bidrag til Lønstatistikens Metode. Han udtaler der, at Maalet for en almindelig Lønstatistik lader sig naa ad to Veje: enten direkte gennem Spørgsmaal fra det offentliges Side eller indirekte gennem Benyttelsen af allerede forhaandenværende Talmateriale, som er fremkommet i andet Øjemed end det rent statistiske. Som Materiale af den sidste Art fremhæver han særlig de Lønopgivelser, som de sociale Forsikringslove fører med sig. Det maa dog bemærkes hertil, at skønt de sociale Forsikringslove i Tyskland nu har virket i en Menneskealder, har de ikke bidraget

til at fremme Lønstatistikken i dette Land synderligt. Thi Opgivelserne, som Lovgivningen paalægger, er kun omtrentlige og formaar ikke at give tilstrækkeligt Indblik i de tyske Arbejders virkelige Fortjeneste.¹⁾

Vil man benytte den direkte Fremgangsmaade, maa man sikkert give Sombart Ret i, at det er bedst fra et teknisk-statistisk Standpunkt at bearbejde de originale Lønlistes, der findes i Arbejdsgivernes Bøger. I nyere lønstatistiske Arbejder, navnlig i de talrige private Monografier, har man da ogsaa ofte netop lagt Udskrift af Lønlisterne, der findes i Arbejdsgivernes Værge, til Grund. Men naar det drejer sig om mere omfattende Undersøgelser, kan der naturligvis vanskelig blive Tale om at operere med Tusinder af Individual-lønninger. Man vil da i Reglen ogsaa kunne naa tilstrækkelig vidt ved at forlange Opgivelse af Arbejdernes Fordeling paa Løntrin eller Lønklasser. Ved den engelske Løntælling i 1906 var det saaledes tilladt inden for hver enkelt Beskæftigelse at anføre flere Arbejdere med samme Løn under ét, hvad der naturligvis særlig i store Fabrikker maa betyde en betydelig Simplificering.

I begge de Tilfælde, Sombart anfører: baade ved Benyttelsen af de originale Lønlistes og Meddelelse om Arbejdernes Fordeling paa Løntrin eller Lønklasser, bliver det jo væsentlig Arbejdsgiverne, der kommer til at levere Materialet. Herimod kunde det indvendes, at Arbejdsgiverne kan forfalske dette eller — mere ubevidst — tage fejl ved Opgivelserne. Derfor kræver

¹⁾ Vanskelighederne ved at benytte den tyske Socialforsikrings Lønmateriale er bl. a. omtalt i Zahnbrecher: Lohnstatistik. S. 29 - 35.

Sombart ogsaa ved saadanne Løntællinger en Kontrol over Arbejdsgiverne fra Fabrikinspektørers, Arbejderkamres eller lignende Myndigheders Side.¹⁾ Andre har derimod krævet selve Arbejdernes Medvirkning, saaledes Böhmert, der mener, at man for at gøre Fremstillingen objektiv og upartisk lige saa vel maa spørge Arbejderne som Arbejdsgiverne. Det internationale statistiske Institut anbefaler da ogsaa at gennemføre saadanne Lønundersøgelser under Arbejdernes Medvirkning.

I Praksis har man fulgt højst forskellige Fremgangsmaader. Det almindeligste har vel været at sende Skemaer til Udfyldning til Arbejdsgiverne. Men i Amerika har man her som ved Folketællingerne benyttet særlige Agenter, der har gjort de nødvendige Uddrag af Arbejdsgivernes Bøger. Og Arbejdernes Medvirken er heller ikke ukendt. Ved de københavnske Løntællinger har man saaledes brugt den Fremgangsmaade baade at spørge Arbejdsgivere og Arbejdere, væsentlig igennem deres Organisationer, idet man saaledes kan lade Svarene fra de to Sider kontrollere hinanden. Ogsaa ved den tidligere omtalte Lønstatistik for Arbejderne i det Ostrau-Karwinske Stenkulsdistrikt i Østerrig var Udspørgelsen af Arbejderne dels gennem deres Organisationer dels personlig en væsentlig Del af Undersøgelsen ved Siden af de Skemaer, som Arbejdsgiverne maatte udfylde.

Hvad vi i det foregaaende har betragtet, er de vigtigste af de Spørgsmaal, der maa afgøres, allerede inden en Lønundersøgelse sættes i Værk. Af stor

¹⁾ Sombarts Artikel i Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik. 1889.

Betydning er det ogsaa, hvilke Metoder der skal anvendes ved Fremstillingen af Resultaterne. Her kan blive Tale om Beregning af Gennemsnit, hvad der er noget helt andet end fra først af at spørge om Gennemsnit. Dernæst kan man, hvis dette ikke allerede er sket i Forvejen, inddele i Lønklasser. Og for yderligere at faa Overblik over Fordelingen af Arbejderne kan man, som det er gjort i den amerikanske Statistik, beregne de saakaldte kumulative Procenter, der angiver, hvor stor en Procent af Arbejderne der tilhørte en bestemt Lønklasse og alle de højere Lønklasser, samt Median og Quartiler, der viser os, inden for hvilken Lønklasse den Arbejder befinder sig, som afslutter henholdsvis den første Fjerdedel, Halvdelen og den sidste Fjerdedel af Arbejderne ordnede efter Rækkefølge med Hensyn til Lønnen.

Men paa disse og andre Fremstillingsmaader skal jeg ikke ved denne Lejlighed komme ind, lige saa lidt som jeg skal indlade mig paa at omtale Lønstatistikens Resultater. Disse er ogsaa saa brogede og uensartede, at en Oversigt og Sammenligning vanskeliggøres i høj Grad. Hvis jeg i det foregaaende har naaet at fremsætte nogle af de Spørgsmaal, hvis forskellige Besvarelse har fremkaldt denne Uensartethed og den næsten kaotiske Tilstand, hvori Lønstatistikken endnu befinder sig, er Hensigten med disse Linier naaet.